

KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI

Mexmonova Nigina Salohiddinovna

Buxoro Davlat Texnika Universitet

Xizmat ko‘rsatish va raqamlashtirish fakulteti

Iqtisodiyot va menejment kadefrasi 2 bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kambag‘allikni qisqartirishda iqtisodiy mexanizmlarning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Kambag‘allikning asosiy sabablari tahlil qilinib, uni kamaytirish yo‘lida qo‘llaniladigan samarali iqtisodiy vositalar — bandlikni ta‘minlash, soliq va subsidiyalar siyosati, ta‘lim hamda sog‘liqni saqlash tizimlarini takomillashtirish, moliyaviy inklyuziya va kichik biznesni rivojlantirish mexanizmlari ko‘rib chiqilgan. Muallif kambag‘allikni bartaraf etishda kompleks va muvofiqlashtirilgan iqtisodiy yondashuv zarurligini ta‘kidlaydi. Maqola ijtimoiy-iqtisodiy sohada tadqiqot olib borayotgan mutaxassislar, talabalar va siyosatchilar uchun foydalidir.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются экономические механизмы снижения уровня бедности. Проанализированы основные причины бедности, такие как безработица, низкая производительность труда, ограниченный доступ к экономическим ресурсам и социальному обеспечению. Особое внимание уделено мерам по сокращению бедности через создание рабочих мест, налогово-бюджетную политику, развитие системы образования и здравоохранения, расширение финансовой инклюзии и поддержку малого и среднего бизнеса. Автор подчёркивает важность комплексного и согласованного подхода к решению проблемы бедности. Статья будет полезна специалистам в социально-экономической сфере, студентам и политикам.*

Annotation: *This article explores the economic mechanisms for reducing poverty. It analyzes the key causes of poverty, such as unemployment, low labor productivity, limited access to economic resources, and weak social protection systems. The paper focuses on effective strategies including job creation, tax and subsidy policies, improvements in education and healthcare systems, financial inclusion, and support for small and medium-sized enterprises. The author emphasizes the need for a comprehensive and coordinated economic approach to effectively address poverty. This article is intended for researchers, students, and policymakers working in the socio-economic field.*

KIRISH

Kambag‘allik muammosi dunyoning deyarli barcha davlatlari uchun dolzarb hisoblanadi. Aholining ma‘lum qismi yashash uchun zarur bo‘lgan minimal daromadga ega emasligi iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy barqarorlikka tahdid soladi. Shu sababli kambag‘allikni qisqartirish davlat siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Bu jarayonda iqtisodiy mexanizmlar muhim o‘rin tutadi. Ular orqali resurslar samarali taqsimlanadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi, aholi daromadlari oshiriladi va ijtimoiy tengsizlik kamaytiriladi.

Kambag‘allik sabablari

Kambag‘allikning yuzaga kelishiga quyidagi asosiy omillar sabab bo‘ladi:

1. Ishsizlik – doimiy daromad manbaining yo‘qligi.
2. Past mehnat unumdorligi – ta’lim va kasb-hunar darajasining pastligi.
3. Iqtisodiy resurslarga cheklangan kirish – yer, kredit, texnologiyaga ega bo‘lmaslik.
4. Mintaqaviy tengsizlik – infratuzilmaning yetarli emasligi.
5. Ijtimoiy himoya tizimining zaifligi – yordam va subsidiya mexanizmlarining yetarli emasligi.

Kambag‘allik — bu insonning hayot uchun zarur bo‘lgan asosiy ehtiyojlarini qondira olmaslik holati bo‘lib, u iqtisodiyotning turli omillari ta’sirida yuzaga keladi. Iqtisodiy jihatdan kambag‘allikni keltirib chiqaruvchi asosiy sabablar quyidagilardan iborat:

1. Ishsizlik va bandlik muammolari

Ishsizlik — kambag‘allikning eng katta sababi hisoblanadi. Agar odamlar o‘z malakalariga mos ish topa olmasa yoki ish o‘rinlari yetishmasa, ular daromadsiz qoladi. Bu esa ularning kundalik ehtiyojlarini qondira olmasligiga olib keladi.

2. Ta’lim va malaka yetishmasligi

Ta’lim darajasi past bo‘lsa, odamlar yuqori maoshli va barqaror ishlarni topa olmaydi. Malakasiz ishchi kuchi iqtisodiyotda kamroq qadrlanadi, shuning uchun daromad ham past bo‘ladi.

3. Daromad va boylikning tengsiz taqsimlanishi

Jamiyatda boy va kambag‘allar o‘rtasidagi farq katta bo‘lsa, ijtimoiy tengsizlik kuchayadi. Boylar moliyaviy resurslarga kengroq ega bo‘lsa, kambag‘allar esa asosiy ehtiyojlarini qondirishga qiynaladi.

4. Iqtisodiy inqirozlar va inflyatsiya

Iqtisodiyotda inqiroz, ya’ni pasayishlar, ishsizlikning oshishi va narxlarning keskin ko‘tarilishi (inflyatsiya) kambag‘allikni kuchaytiradi. Bu davrda odamlarning daromadi kamayadi, xarajatlari esa oshadi.

5. Resurslarning noto‘g‘ri taqsimlanishi

Tabiiy boyliklar yoki ishlab chiqarish vositalari adolatli taqsimlanmasa, kambag‘allik yanada chuqurlashadi. Ba’zi hududlar yoki guruhlar boyliklardan mahrum bo‘lishi mumkin.

6. Ijtimoiy va siyosiy omillar

Korrupsiya, siyosiy beqarorlik, urush yoki tabiiy ofatlar kambag‘allikni oshiruvchi omillardir. Bunday vaziyatlarda iqtisodiy rivojlanish sekinlashadi, odamlar o‘z ish o‘rinlarini yo‘qotadi.

Kambag‘allikni Qisqartirishning Iqtisodiy Mexanizmlari

Kambag‘allik — bu jamiyatning asosiy ehtiyojlarini qondira olmaslik holati bo‘lib, uni qisqartirish uchun samarali iqtisodiy mexanizmlar ishlab chiqish zarur. Kambag‘allikni kamaytirish nafaqat ijtimoiy adolatni ta’minlaydi, balki mamlakat iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Quyida kambag‘allikni qisqartirishda qo‘llaniladigan asosiy iqtisodiy mexanizmlar keltirilgan:

1. Bandlikni oshirish va ish o‘rinlarini yaratish

Eng samarali yo‘llardan biri — yangi ish o‘rinlarini yaratish va ishsizlikni kamaytirishdir. Bu uchun davlat va xususiy sektor investitsiyalarni ko‘paytirishi, kichik va o‘rta biznesni rivojlantirishga ko‘mak berishi lozim. Ish o‘rinlari ko‘payishi odamlarning daromad manbalarini oshiradi va kambag‘allikni kamaytiradi.

2. Ta’lim va kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirish

Malakali ishchi kuchini tayyorlash kambag‘allikni kamaytirishning muhim shartidir. Ta’lim tizimini takomillashtirish, kasbiy malakani oshirish dasturlari ishchilarning bandligini oshiradi va yuqori maoshli ishlarni topish imkoniyatini beradi.

3. Ijtimoiy himoya tizimlarini kuchaytirish

Ijtimoiy yordam dasturlari, nafaqa va subsidiya tizimlari kambag‘allik darajasini kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Kam ta’minlangan fuqarolarga moddiy yordam ko‘rsatish ularning yashash sharoitini yaxshilaydi.

4. Soliq siyosatini adolatli tashkil etish

Daromad solig‘i va boshqa soliqlarni teng taqsimlash kambag‘allikni qisqartirishga xizmat qiladi. Boylar va korporatsiyalardan ko‘proq soliq yig‘ish orqali davlat kambag‘allikni kamaytiruvchi ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishi mumkin.

5. Iqtisodiy o‘rtni ta’minlash

Mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘rtni kambag‘allikni kamaytirishda hal qiluvchi omildir. Iqtisodiy o‘rtni natijasida yangi imkoniyatlar paydo bo‘ladi, ish o‘rinlari ko‘payadi va odamlarning daromadi oshadi.

6. Qishloq xo‘jaligi va kichik sanoatni rivojlantirish

Ko‘p mamlakatlarda kambag‘allik ayniqsa qishloq hududlarida yuqori bo‘ladi. Shu bois, qishloq xo‘jaligi samaradorligini oshirish, kichik sanoat va xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish kambag‘allikni kamaytirishga yordam beradi.

7. Moliyaviy xizmatlarga kirishni kengaytirish

Bank va kredit xizmatlariga oson kirish imkoniyati kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa yangi daromad manbalarini yaratadi va kambag‘allikni kamaytiradi.

1. Bandlik siyosati va ish o‘rinlari yaratish

Ishsizlik kambag‘allikning asosiy sabablaridan biridir. Shuning uchun davlat siyosatida ish o‘rinlarini yaratish eng ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

- Investitsiyalarni jalb qilish: Davlat xususiy va xorijiy investitsiyalarni rag‘batlantirish orqali yangi korxonalar ochilishiga yordam beradi. Bu esa ish o‘rinlari ko‘payishiga olib keladi.

- Kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash: KOBning rivojlanishi ko‘plab fuqarolarga bandlik yaratadi, ayniqsa kambag‘al qatlamlar orasida.

- Ishchi kuchini qayta tayyorlash: Texnologiyalar o‘zgarib borayotgan bir paytda, ishchilarni yangi sohalariga moslashtirish uchun malaka oshirish dasturlari tashkil etiladi.

- Mehnat bozorini modernizatsiya qilish: Ish o‘rinlarini yanada ochish va ishchilarga moslashuvchan sharoit yaratish orqali bandlikni oshirish mumkin.

2. Ta’lim va malakani oshirish

Ta’lim darajasi kambag‘allikdan chiqish uchun asosiy omillardan biridir.

- Sifatli va keng qamrovli ta’lim: Mamlakatlar sifatli umumiy va kasbiy ta’lim tizimini rivojlantirib, odamlarning ish topish imkoniyatlarini oshiradi.

- Yuqori malakali kadrlar tayyorlash: Zamonaviy iqtisodiyotda yuqori malaka talab qilinadi, shuning uchun yoshlarni yangi kasblarga o’rgatish va qayta tayyorlash dasturlari muhim.

- Ta’limga teng kirish imkoniyatlari: Kambag‘al oilalardan chiqqan yoshlar ham sifatli ta’lim olishlari uchun davlat stipendiyalari, grantlar va boshqa imtiyozlar beriladi.

3. Ijtimoiy himoya va yordam tizimlari

Kambag‘allikni qisqartirishda ijtimoiy yordam tizimlarining roli juda katta.

- Naqad va inkind yordamlar: Kam ta’minlangan oilalarga pul, oziq-ovqat yoki boshqa turdagi yordam ko’rsatish orqali ularning hayot sifatini yaxshilash.

- Pensiya va nafaqalar: Nogironlar, keksa yoshdagilar uchun nafaqa tizimi ularni kambag‘allikdan himoya qiladi.

- Ijtimoiy xizmatlarning kengaytirilishi: Sog‘liqni saqlash, ta’lim va uy-joy sohalarida subsidiya va imtiyozlar yaratish orqali kambag‘allikni kamaytirish mumkin.

- Maishiy infratuzilmani rivojlantirish: Toza suv, kanalizatsiya, elektr energiyasi va boshqa xizmatlarga kirishni kengaytirish kambag‘allikni kamaytiradi.

4. Soliq siyosati va boylikni taqsimlash

Adolatli soliq siyosati kambag‘allikni kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi.

- Progressiv soliq tizimi: Boylargacha ko‘proq soliq solish orqali jamiyatda daromadlarni adolatli taqsimlash mumkin.

- Solih va samarali soliqlar yig‘ish: Soliq tushumlarini samarali boshqarish, korrupsiyani kamaytirish va soliq yuki past qatlamlarga tushmasligini ta’minlash lozim.

- Soliq imtiyozlari va rag‘batlar: Kambag‘al qatlamlar yoki kichik biznes uchun soliq imtiyozlari yaratish ularni iqtisodiy faoliyatga jalb qiladi.

5. Iqtisodiy o‘rish va diversifikatsiya

Kambag‘allikni qisqartirish uchun iqtisodiyotning barqaror va keng ko‘lamli o‘rishi talab qilinadi.

- Sanoat va xizmatlar sektorini rivojlantirish: Raqobatbardosh va yuqori qo‘shimcha qiymatli sohalarni rivojlantirish iqtisodiy o‘rishni ta’minlaydi.

- Qishloq xo‘jaligi modernizatsiyasi: Ko‘plab kambag‘allar qishloq joylarda yashaydi, shuning uchun qishloq xo‘jaligida samaradorlikni oshirish zarur.

- Yangi bozorlar va eksport imkoniyatlarini kengaytirish: Bu esa iqtisodiy resurslarni oshiradi va bandlikni yaxshilaydi.

6. Moliyaviy kirish imkoniyatlarini kengaytirish

Moliyaviy xizmatlardan keng foydalanish kambag‘allikni kamaytirishga yordam beradi.

- Mikroqarzlilar va kreditlar: Kam ta’minlangan aholi uchun kichik biznes boshlash yoki kengaytirish imkonini beruvchi mikroqarzlilar muhim.

- Bank xizmatlari va sug‘urta: Moliyaviy xizmatlar kambag‘al qatlamlarning iqtisodiy xavfsizligini oshiradi.

- Moliyaviy savodxonlikni oshirish: Odamlarga moliyaviy resurslarni samarali boshqarishni o‘rgatish orqali iqtisodiy mustaqillik oshadi.

Kambag‘allikni Qisqartirishning Iqtisodiy Mexanizmlari: Batafsil Tahlil va Misollar

Kambag‘allik butun dunyo bo‘ylab yuzlab millionlab odamlarning muammosi hisoblanadi. Jahon Bankining 2023 yilgi ma‘lumotlariga ko‘ra, dunyoda taxminan 700 million odam kuniga 2,15 dollardan kam daromad bilan yashaydi. Bu esa kambag‘allikni qisqartirish masalasini yanada dolzarb qiladi.

1. Bandlikni oshirish va ish o‘rinlari yaratish

Misol tariqasida, Janubiy Koreya 1960-yillarda iqtisodiy o‘shish va sanoatlashuv orqali ishsizlikni kamaytirib, kambag‘allikni sezilarli darajada qisqartirdi. Bugungi kunda, mamlakatda ishsizlik darajasi atigi 3% atrofida va kambag‘allik darajasi past.

O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda, 2024 yil ma‘lumotlariga ko‘ra, ishsizlik darajasi qariyb 9% ni tashkil qiladi, bu esa kambag‘allik darajasini kamaytirishda dolzarb muammo hisoblanadi.

2. Ta’lim va malakani oshirish

Ta’lim va malaka oshirish dasturlari kambag‘allikni kamaytirishda samarali bo‘ladi. Masalan, Singapur ta’lim tizimini rivojlantirish orqali yoshlarning bandligini oshirdi va kambag‘allikni kamaytirdi. Singapurda ta’limga davlat tomonidan katta mablag‘ ajratiladi va har bir yosh uchun sifatli ta’lim imkoniyatlari yaratilgan.

3. Ijtimoiy himoya tizimlari

Skandinaviya mamlakatlari, xususan Norvegiya va Shvetsiya, ijtimoiy himoya tizimlariga katta e‘tibor beradi. Bu mamlakatlarda nafaqa, pensiyalar va ijtimoiy yordamlar kambag‘allik darajasini minimal darajada ushlab turadi. Norvegiyada kambag‘allik darajasi 5% dan past.

4. Soliq siyosati va boylikni taqsimlash

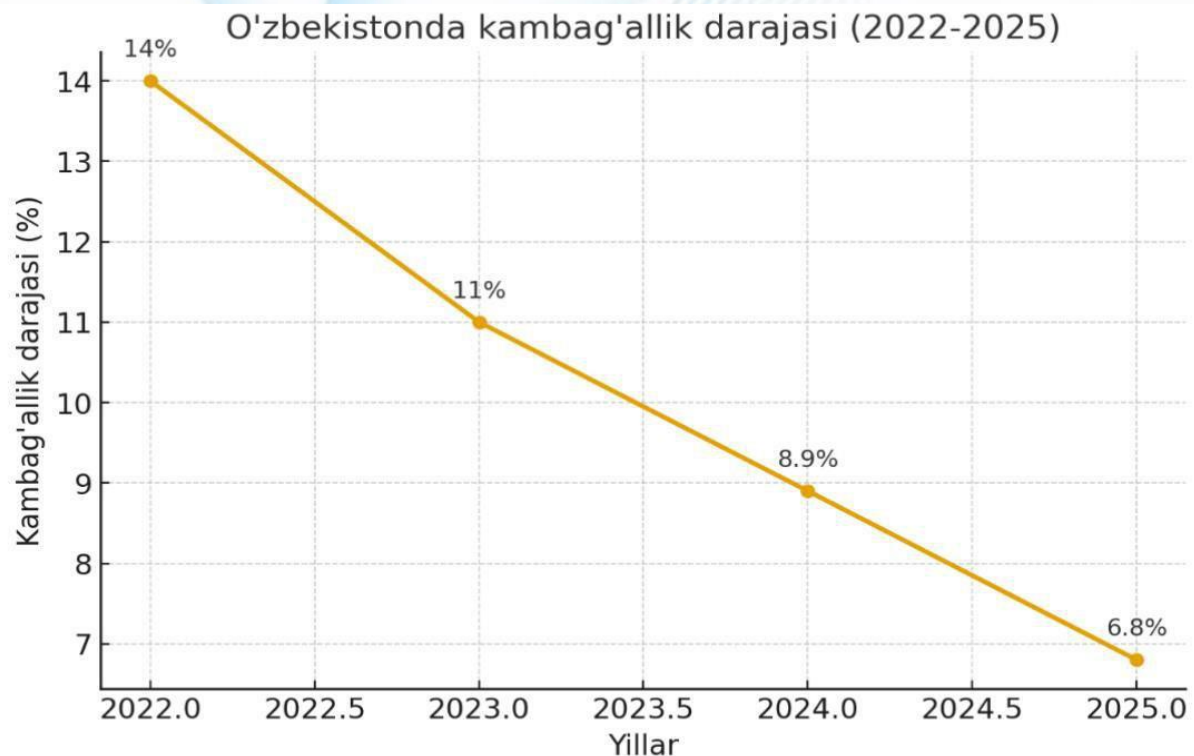
Progressiv soliq tizimi orqali mamlakatlar daromadlarni adolatli taqsimlashga erishadi. Masalan, Daniya va Shvetsiyada boylar yuqori soliq to‘laydi va bu mablag‘lar ijtimoiy xizmatlar uchun ishlatiladi, kambag‘allik kamayadi.

5. Iqtisodiy o‘shish va diversifikatsiya

Xitoy 1980-yillardan beri iqtisodiy o‘shish va sanoatni diversifikatsiya qilish orqali milliardlab odamlarni kambag‘allikdan chiqardi. Xitoy iqtisodiy o‘shishi o‘rtacha yiliga 6-8% ni tashkil etib, qishloq joylarda yashovchi kambag‘al qatlamlar hayot darajasini yaxshiladi.

6. Moliyaviy kirish imkoniyatlari

Mikroqarzarlar dasturi dunyo bo‘ylab kambag‘allikni kamaytirishda samarali vosita sifatida tanilgan. Masalan, Bangladeshdagi Grameen Bank mikroqarz dasturi millionlab kambag‘al oilalarga kichik biznes boshlash imkoniyatini berdi.

2022-yildan 2025-yilgacha O'zbekistonda kambag'allik darajasi izchil kamayib borayotganini ko'rishingiz mumkin.

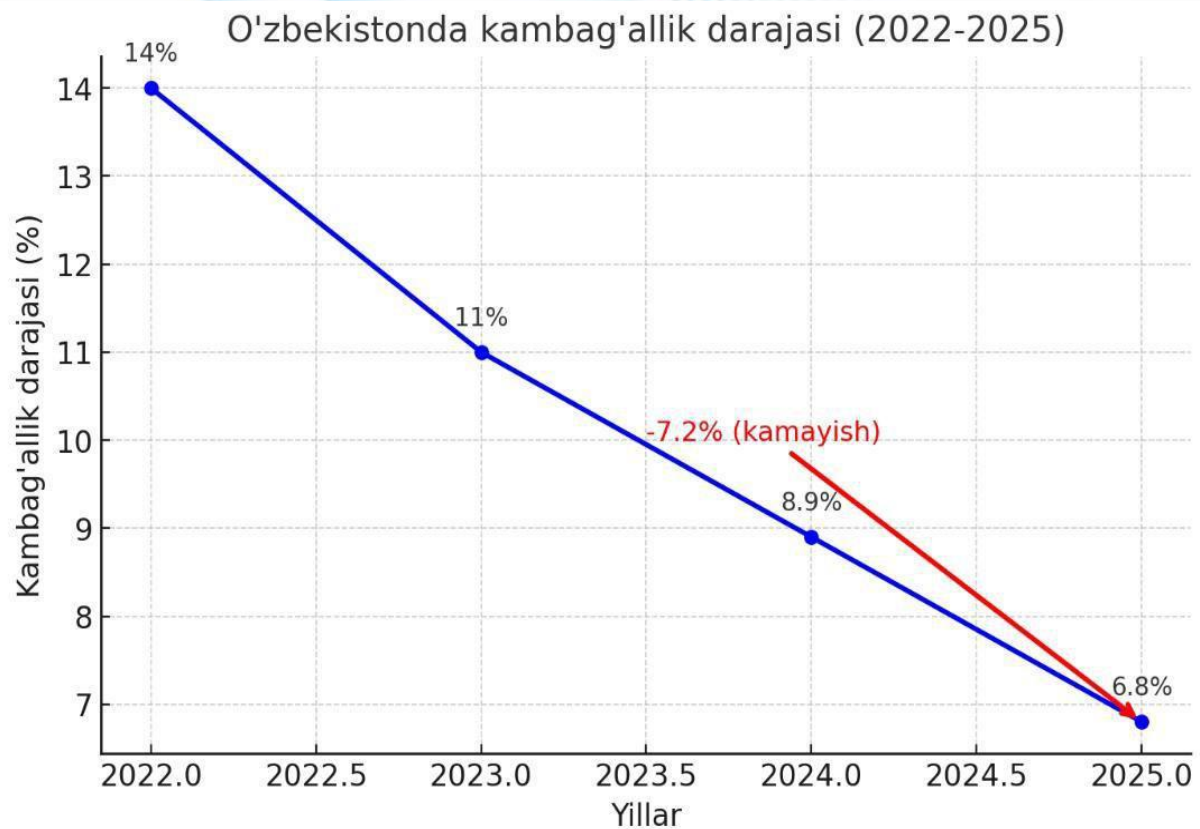
Grafik tahlili

Yuqoridagi grafikda 2022–2025 yillar oralig'ida O'zbekistonda kambag'allik darajasining o'zgarishi ko'rsatilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, 2022-yilda kambag'allik darajasi 14 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 11 foizga tushgan. 2024-yilda esa kambag'allik darajasi 8,9 foizni, 2025-yilning birinchi yarmida 6,8 foizni tashkil etgan.

Mazkur ma'lumotlar shuni anglatadiki, so'nggi uch yil davomida kambag'allik darajasi izchil kamayib bormoqda. Bu esa mamlakatda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar, aholining bandligini ta'minlash, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish, ijtimoiy yordam dasturlarini kengaytirish kabi mexanizmlar o'z samarasini bermoqda, degan xulosaga kelish mumkin.

Shuningdek, kambag'allikning qisqarishi aholining real daromadlarining oshishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va ijtimoiy himoya tizimining kuchaytirilishi bilan bevosita bog'liqdir. Natijada, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Xulosa qilib aytganda, 2022–2025 yillar mobaynida kambag'allik darajasining qariyb ikki barobar kamayishi O'zbekiston iqtisodiyotida barqarorlikni kuchaytirish va aholining farovonligini oshirish yo'lida muhim qadam bo'ldi.

Grafik ustida 2022-yildagi 14 % va 2025-yildagi 6,8 % o‘rtasidagi 7,2 foizlik kamayish.

XULOSA

Kambag‘allikni qisqartirish zamonaviy jamiyatlar oldidagi eng muhim va murakkab vazifalardan biridir. Bu jarayon faqat iqtisodiy o‘sinh bilan cheklanmay, balki ijtimoiy adolat, bandlik siyosati, ta’lim tizimi, ijtimoiy himoya va soliqqa oid tizimlarning kompleks ishlashi natijasida amalga oshiriladi.

Bandlikni oshirish, ta’lim sifatini yaxshilash, ijtimoiy yordamlarni samarali tashkil etish va boylukni adolatli taqsimlash kabi iqtisodiy mexanizmlar kambag‘allikning ildizlarini bartaraf etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuningdek, iqtisodiy diversifikatsiya va moliyaviy xizmatlarga keng kirish imkoniyatlarini yaratish orqali fuqarolarning iqtisodiy faolligini oshirish mumkin.

Shunday qilib, kambag‘allikni qisqartirish uchun integratsiyalashgan, uzoq muddatli va barqaror siyosat yuritilishi zarur. Mamlakatlar o‘zining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga mos mexanizmlarni ishlab chiqib, ularni samarali amalga oshirish orqali fuqarolarning hayot sifatini yaxshilashga erishishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) – Kambag‘allikni tugatish bo‘yicha global ma’lumotlar

BMTning rasmiy sayti kambag‘allikni tugatish bo‘yicha global ma’lumotlarni taqdim etadi, shu jumladan 2024 yilgi statistikalar va 2030 yilga qadar kambag‘allikni tugatish bo‘yicha maqsadlar.

Manba: OOH

2. Jahon Banki – Iqtisodiy inklyuziya dasturlari haqida hisobot

Jahon Bankining 2024 yilgi hisobotida iqtisodiy inklyuziya dasturlarining samaradorligi va ularning kambag‘allikni qisqartirishdagi roli tahlil qilingan.

Manba: Всемирный банк

3. O‘zbekiston Respublikasi – Kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha milliy tashabbuslar

O‘zbekiston hukumati tomonidan kambag‘allikni qisqartirishga qaratilgan tashabbuslar, shu jumladan qishloq hududlarini barqaror rivojlantirish loyihalari haqida ma'lumotlar.

4. • O‘zbekiston Respublikasi – Ishbilarmonlikni rivojlantirish va kasb-hunar ta'limi bo‘yicha chora-tadbirlar

O‘zbekiston hukumati tomonidan ishbilarmonlikni rivojlantirish va kasb-hunar ta'limini kengaytirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar haqida ma'lumotlar.

Manba: GOV.UZ

5. • Jahon Banki – Markaziy Osiyoda kambag‘allikni qisqartirish va barqarorlikni oshirish

Jahon Bankining Markaziy Osiyo mamlakatlarida kambag‘allikni qisqartirish va barqarorlikni oshirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan dasturlar haqida ma'lumotlar.